

H.L. KIESER'İN 2023 TARİHLİ LOZAN ANTLAŞMASI HAKKINDAKİ KİTABI VE Y. GÜÇLÜ'NÜN ELEŞTİRİLERİ

AVİM

Analiz No : 2026 / 44

01.10.2026

Osmanlı Araştırmaları Dergisi bir süre önce Yücel Güçlünün, Hans-Lukas Kieserin *When Democracy Died: The Middle Easts Enduring Peace of Lausanne* [*Demokrasi Öldüğünde: Ortadoğunun Kalıcı Lozan Barışı*] (Cambridge University Press, 2023) başlıklı kitabına ilişkin kapsamlı bir İngilizce dilinde hazırlanmış eleştirisini yayımlamıştır.[1] Kieser, Lozan Antlaşmasına esas olarak Ermeniler, Kürtler, Süryaniler ve diğer azınlıkların deneyimleri üzerinden yaklaşmakta; ancak bariz bir seçicilikle hareket ederek önemli kaynakları ve olayları dışarıda bırakmaktadır. Güçlü ayrıca kitabın çok sayıda maddi hata ve metodolojik seçicilik gibi eksiklikler içerdiğini belirtmektedir. Bu çerçevede Kieserin kitabı siyasi amaçlı bir lobicilik anlatısı olarak ortaya çıkmakta ve çağdaş Türkiye çalışmaları alanına herhangi bir katkı sağlamaktan uzak kalmaktadır.

Güçlü bu kapsamlı eleştirisinde Kieserin kitabının düşünce ve yazımda netliğe dair bir örnek teşkil etmediğini ve Kieserin tanımlarının muğlak olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Kieserin savlarını sunarken bir çeşit belirsizlik yarattığını ve kullandığı kanıtların vardığı sonuçları açıkça desteklemediğini ifade etmektedir. Güçlü, özellikle Kieseri soykırım teriminin ne anlama geldiğini tanımlamadığı için eleştirmektedir. Kieser; bu terimi Ermenileri, Kürtleri, Rumları, Süryanileri, Yezidileri ve başkalarını ilgilendiren farklı tarihsel deneyimlere sürekli olarak uygulamaktadır. Ancak Güçlünün kaydettiği üzere söz konusu yazar, yeterince iyi tanımlanmış bir terim ortaya koymamaktadır. Aynı şekilde Güçlü, Kieserin barış ile ne kastettiğini de hiçbir zaman tanımlamamasına dikkat çekmektedir. Kiesere göre barış savaşın yokluğu mudur? Huzur mudur? Uyumlu yaşam mıdır? Kürtler için özerklik midir? Yoksa Ermeni soykırımı iddialarının tanınması mıdır?

Güçlü bunu açıkça ifade etmese de Kieser -öne sürdüğü tezin doğası gereği- Türklerin aleyhine olan her olayın ahlaken haklı, barışçıl ve demokratik olduğunu ima etmekte ve kabul etmektedir. Yazarın tüm azınlık milliyetçi emellerini koşulsuz biçimde ve övgüyle benimseyerek, bunları doğası gereği demokratik olarak değerlendirmesi başka türlü açıklanamaz. Ancak Kieserin temelinde demokratik ve öz-yönetim amacı güden hareketler

olarak değerlendirdiği Taşnak ve Kürt milliyetçileri tarafından başı çekilen hareketler, Ari ırk ve Ari ırk kardeşliği hayalleri gibi rahatsız edici uç düşünceler beslemekteydiler. Kieserin her türlü Türk karşıtı hareketi doğası gereği haklı ve demokratik olarak görmesi, yalnızca bu hareketlerin ve nihai hedeflerinin yüzeysel biçimde değerlendirilmesinden değil, aynı zamanda Türk karşıtı dünya görüşünü benimsenmesinden kaynaklanmaktadır.

Güçlü, Kieseri 1922-23 döneminin Türkiye Büyük Millet Meclisi zabıtlarından çok sınırlı ölçüde yararlanmakla eleştirmektedir. Zira parlamento tartışmaları, Lozan müzakereleri sırasında Türk siyasi düşüncesini anlamak bakımından vazgeçilmez bir kaynaktır. Hükümetin, siyasetçilerin ve mebusların müzakere edilen meseleleri nasıl kavradıklarını ortaya koymaktadırlar. Güçlüye göre bir diğer eksiklik, Kieserin Harvarddaki American Board of Commissioners for Foreign Missions (Yabancı Misyonlar Amerikan Komisyonu) arşivlerinden faydalanmamasından kaynaklanmaktadır. Benzer şekilde Güçlü, Kieserin Amerikalı diplomat Joseph Grewı sıkça kullanmasına rağmen, Mark Lambert Bristola çok az yer vermesine dikkat çekmektedir. Bu dengesizlik önemlidir, zira 1919-1927 yılları arasında Türkiyedeki Amerikan Yüksek Komiseri olarak görev yapan Bristol, bu konuyu ele alan herhangi bir kitabın bakış açısını zenginleştirebilecek geniş bir belge arşivi bırakmıştır.

Güçlü ayrıca Kieserin, Türk Dışişleri Bakanlığı belgelerinin hâlâ pek erişilebilir olmadığı yönündeki iddiasının da doğru olmadığını belirtmektedir. 2019 yılında söz konusu kayıtların dijitalleştirilmesine yönelik kapsamlı bir projenin başlatıldığını ve Devlet Arşivleri aracılığıyla yaklaşık 65 milyon sayfanın işlenerek erişime açıldığını belirtmekte ve konuya açıklık getirmektedir.

Kieserin Franz Werfelın *Musa Dağda Kırk Gün* adlı eserini tuhaf bir şekilde belgesel roman olarak nitelendirmesi de Güçlünün dikkatinden kaçmamıştır. Güçlü bu nitelemeyi reddetmekte ve Werfelin, arşiv belgelerinden sistematik biçimde yararlanarak olayları yeniden inşa etmek yerine büyük ölçüde mevcut propaganda malzemelerine ve anılara dayanan bir kurgu eseri kaleme aldığını ortaya koymaktadır. Bu husus, Kieserin tümüyle görmezden geldiği Kemal Çiçekin *The Armenians of Musa Dagh, 1915 □□□□□ A Story of Insurgency and Flight* [*Musa Dağ Ermenileri, 1915 □□□□□ Bir Ayaklanma ve Göç Hikâyesi*] [2] başlıklı çalışmasında ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu çalışmanın görmezden gelinmesi, Kieserin seçici yaklaşımını ve tezine aykırı düşen unsurları görmezden gelme eğiliminin somut bir göstergesidir.

Güçlünün kitap eleştirisinin önemli bir bölümü, Kieserin gelişigüzel anlatımlarına, kurmaca nitelikli ve maddi temelden yoksun iddialarına ayrılmıştır. Kieser, Şubat 1920de Maraşta yaklaşık on bin Ermeninin katledildiğini ileri sürmektedir. Güçlü bunun kuşkuya yer bırakmayacak kadar açık bir abartı olduğunu, Kieserin konuya dair ayrıntılı bilgi vermediğini, bilgilerini hangi kaynaklardan edindiğini de belirtmediğini ve mevcut rakamların hiçbirinin Maraştaki Ermeni kayıplarına ilişkin geçerli bir tablo sunmadığını kaydetmektedir. Beyrut İngiliz Başkonsolosu Albert Charles Wratislaw, bizzat Dışişleri Bakanı Lord Curzona hitaben yazdığı raporunda konuyla ilgili tüm rakamların tahminden ibaret olduğunu bildirmişti.

Benzer biçimde Kieserin çalışması ciddi bir kanıt temeline dayanmadan ortaya atılmış çarpıcı suçlamalarda da bulunmaktadır. Güçlüye göre:

> Kitap, Nazilerin Dersim soykırımı sırasında Alevi Kürtleri öldürmek üzere Ankaraya zehirli gaz gönderdiğini belirtmektedir (s. 8). Bu açıkça yanlıştır. Gerçekler bunun tam tersi yönündedir. Yazar, bu suçlaması için herhangi bir kaynak ya da atıf vermemektedir. İddiasını destekleyen tek bir belgeye, söyleve veya yoruma atıfta bulunmamaktadır. Bu iddiayı belgeleyen görgül [ampirik] hiçbir kanıt herhangi bir arşivde ortaya çıkarılmamıştır. Aksine, İngiltere Dışişleri Bakanlığı arşiv belgelerinde Türk hükümetinin savaşta boğucu, zehirli veya diğer gazların kullanımının yasaklanmasını öngören 1925 tarihli Cenevre Gaz Protokolüne taraf olduğu açıkça görülmektedir. Ayrıca savaşta zehirli gaz kullanımının ileri düzeyde bir eğitim gerektirdiği ve 1938de Türk ordusunun böyle bir harekâtı yürütecek uzmanlara sahip olmadığı kaydedilmektedir. Kieser, vardığı sonuçları kendi başına kullandığı kaynaklardan üretmek yerine, başkalarından hazır biçimde almaktadır.

Dikkat çekici bir diğer örnek, Kieserin Adolf Hitlere atfedilen Kim hâlâ Ermenilerden söz ediyor? ifadesini kullanmasına ilişkindir. Bu konuyu dikkatle inceleyen diğer araştırmacılar gibi Güçlü de bu alıntının gerçekliğinin son derece şüpheli olduğunu belirtmektedir. Alıntının Nürnberg Mahkemesi tarafından sabit bir gerçek olarak kabul edilmediğini belirtmekte ve ABD Holokost Anma Müzesinin (United States Holocaust Memorial Museum) uzmanlarına ve iç belgelerine atıfta bulunarak bu ifadenin gerçek olmadığına işaret etmektedir. Bu uydurma alıntı son derece kuşkulu bir kökenden gelen dolaylı tanıklıklara ve notlara dayanmaktadır.

Kieserin kitabını okuyan biri, sayısız maddi ve imlâ hatasıyla karşılaşacaktır. Güçlü bunlardan bir kısmını şu şekilde sıralamaktadır:

> [Kitaptaki] ciddi eksikliklerin yanı sıra, çoğunlukla [kişi ve yer] adlarını, tarihleri ve unvanları içeren maddi hatalar oldukça fazladır. Örneğin İnönü Paşanın adı İsmail değil İsmettir (s. 83, şekil 6); Talat Paşanın Berlindeki sürgünü sırasındaki kod adı Ali Said değil Ali Saibdir (s. 111); The Exchange of Minorities: Bulgaria, Greece and Turkey (Azınlıkların Mübadelesi: Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye) adlı kitabın yazarının soyadı Lades değil Ladastır (s. 148, n. 74); Cevat Açıkalının asıl adı Ahmed değil Mehmet Muhittindir (s. 158); Cevat Açıkalın, 6 Ocak 1923teki Azınlıklar Alt Komisyonu görüşmelerinde Rıza Nurun ekibinin üyesi değildi; o kişi Ahmed Cevad (Viyana Türk Büyükelçiliği İkinci Kâtibi) idi (s. 158); Münir Ertegün Washingtonda yalnızca 1930larda değil, 1934-1944 döneminde büyükelçi olarak görev yapmıştır (s. 249); Hasan Saka 1947-1949 döneminde Türkiyenin cumhurbaşkanı değil başbakanıydı (s. 291); Türkiye Cumhuriyetinin üçüncü cumhurbaşkanının adı Cemal değil Celal [Bayardır] (s. 289); Cevat Açıkalın, Lozan Konferansında Rıza Nurun değil Hasan Sakanın sekreteriydi (s. 292). Açıkalın ağırlıklı olarak kapitülasyonlar, Osmanlı borçları ve yabancıların Türkiyedeki hukuki statüleri ile çıkarlarıyla ilgili meselelerle ilgilenmiştir. Şükrü Kaya, 1924-1937 döneminde yalnızca dışişleri ve içişleri bakanı olarak görev yapmamış, 1924te ayrıca tarım bakanlığı görevini de üstlenmiştir (s. 295); İskenderun ve Antakya 1938de değil, 1939da Türkiyeye katılmıştır (s. 307); Türkiye Kıbrısa 1976da değil, 1974te çıkarma yapmıştır (s. 307).

Güçlü haklı olarak Kieserin kitabının literatüre sağlam bir akademik katkı yapmadığı

sonucuna ulaşmaktadır. Kieserin akademik çalışmayı kendi siyasi gündemine tabi kıldığını, teziyle uyuşmayan olayları ve kanıtları görmezden geldiğini ve Sevr Antlaşmasının hükümleri ile günümüz Türkiyesi arasındaki ilişkiye dair oldukça siyasi ve taraflı inançlar tarafından yönlendirildiğini ortaya koymaktadır. Meselenin özüne direk değinmesi sebebiyle Güçlünün kitaba ilişkin nihai sonuç ve değerlendirmelerini olduğu gibi sunmak yerinde olacaktır:

> Bu kitaba Lozan Konferansı ve Antlaşması ya da bu alandaki meseleler hakkında bilgi edinmek amacıyla başvurulmamalıdır. Okuyucunun aydınlanmasından çok kafasının karışması ya da yanlış bilgilendirilmesi çok daha olasıdır.

Yücel Güçlü, incelemesini Cambridge Üniversiesi Yayınlarının bu kadar özensiz ve yanlış temeller üzerine kurulmuş bir çalışmayı yayımlamış olmasından duyduğu üzüntü ve kaygıyı dile getirerek bitirmektedir.

[1] Yücel Güçlü, Lausanne Peace Treaty of 24 July 1923: A Critical Assessment of Hans-Lucas Kiesers When Democracy Died: The Middle Easts Enduring Peace of Lausanne, *the Journal of Ottoman Studies/Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, No. 67 (2026): 251-266, https://osmanliarastirmalari.isam.org.tr/dergi/article/view/1225

[2] Kemal Çiçekin Kaleme Aldığı The Armenians Of Musa Dagh, 1915-1939: A Story Of Insurgency And Flight Başlıklı Kitap Yayınlandı, *Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM)*, 30 Aralık 2020, https://avim.org.tr/tr/Duyuru/KEMAL-CICEK-IN-KALEME-ALDIGI-THE-ARMENIANS-OF-MUSA-DAGH-1915-1939-A-STORY-OF-INSURGENCY-AND-FLIGHT-BASLIKLI-KITAP-YAYINLANDI

Yazar Hakkında :

Atıfta bulunmak için: AVİM, . 2026. "H.L. KIESER'İN 2023 TARİHLİ LOZAN ANTLAŞMASI HAKKINDAKİ KİTABI VE Y. GÜÇLÜ'NÜN ELEŞTİRİLERİ." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Analiz No.2026 / 44. Ekim 01. Erişim Kasım 22, 2026. https://www.avim.org.tr/public/index.php/tr/Analiz/H-L-KIESER-IN-2023-TARIHLI-LOZAN-ANTLASMASI-HAKKINDAKI-KITABI-VE-Y-GUCLU-NUN-ELESTIRILERI

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır